

М. Ф. Плотнікова, к. е. н. доцент,
кафедра інноваційного підприємництва та інвестиційної діяльності

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ САМОЗАЙНЯТОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси світової економіки передбачають розвиток відносин природи і суспільства у напрямі гармонізації і взаємодії на засадах синергії та відповідальності. Взаємозалежність суспільних інституцій з наслідками та процесами, що протікають, обумовили посилення ролі територіальних громад та відповідну децентралізацію управління, як в Україні, так і на міжнародному рівні. Водночас ці процеси поєднуються з системоутворюючими підходами до формування єдиного світового простору, який забезпечує загальний розвиток за умови збереження локальної автентичності. Ці протилежні процеси сформували базу для появи відповідних інституцій на локальному, регіональному, національному, наднаціональному та глобальному рівні. Їх подальше вивчення, обґрунтування та стратегічні перспективи розвитку є метою даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми розвитку аграрного підприємництва, розробка теоретико-практичних та методологічних засад забезпечення конкурентно-спроможного аграрного виробництва в умовах вступу до ЄС. Серед авторів наукових розробок з цієї проблеми слід виділити таких вчених як В.А. Андрійчука, І.М. Демчика, М.Я. Дем'яненка, Ю.О. Луценка, В.Я. Меселя-Веселяка П.Т. Саблука, В.Г. Ситника, О.М. Шпичака, В.І. Юрчишина та ін. Протягом останніх років проблемами підприємницької діяльності займалися провідні вітчизняні вчені в різних сферах економіки. Розвиток різних напрямів підприємництва багатьох наукових шкіл є предметом дослідження ученими різних фахових напрямів, представниками певних наукових шкіл, ідеологами, політиками. Але провідне місце серед них займає проблема підприємництва як комплексу особливих функцій, спрямованих на забезпечення розвитку і вдосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності. Саме цей напрям соціально-економічного розвитку стає предметом дослідження не тільки науковців, а й тих, кого цікавить можливість практичного впровадження ідей, пов'язаних із різними аспектами підприємництва та розвитку сільських територій.

Результати досліджень. Розвиток соціально-економічної та екологічної системи є результатом взаємодії та суспільно-економічного обміну ресурсами в умовах формування стійкості та забезпечення інтересів держави та мешканців території. Регуляторні механізми впорядкування господарських процесів та життєдіяльності на перше місце висувують гармонізацію та партнерські відносини між усіма учасниками. Збалансованість, пропорційність та системний характер управління дозволяє активізувати внутрішній потенціал регіону завдяки багатовекторності його розвитку.

Одним з найбільш важливих суспільних інститутів та найактивніших інструментів його розвитку є інститут громадянського суспільства (безпосереднього управління та прямого народовладдя), які особито позитивно себе зарекомендували на сільських територіях – це родові садиби і родові поселення (прямі приватні інвестиції становитимуть понад 300 тис. грн./га, а у населений пункт з 250 дворів – 75 млн. грн. за 10 років, що дозволить вирішити демографічну проблему та гарантувати продовольчу безпеку).

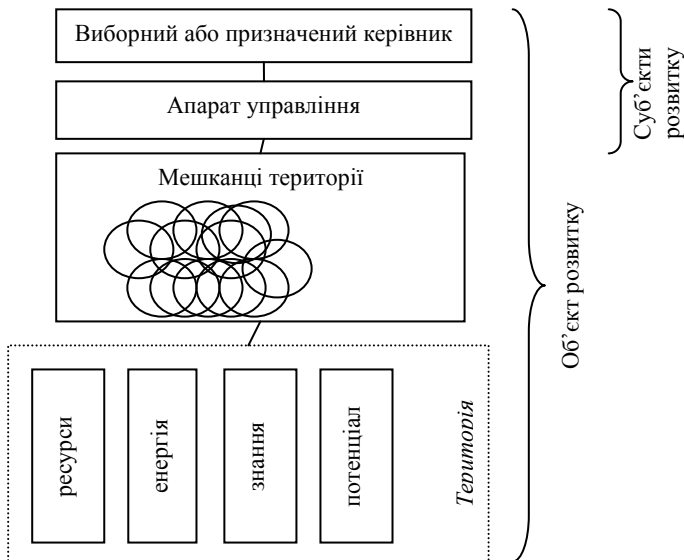
Характерним явищем процесу реалізації ідеї родових садіб є те, що на сільських територіях осідають люди з різним рівнем інтелектуальної підготовки, з різною базовою освітою, різними спеціальностями, з різним творчим потенціалом. Це створює передумови багатовекторного розвитку малого і середнього бізнесу (підприємництва) на сільських територіях, який в більшості своїй не пов'язаний з виробництвом сільськогосподарської продукції (за виключенням власної родової садиби). Якщо взяти до уваги, що такий фактор, як інформаційне забезпечення (зв'язок і інтернет) діяльності підприємств до недавнього був незаперечно перевагою міста, то сьогодні він реально доступний практично в будь якому населеному пункті України. Разом з тим започаткування підприємництва на сільських територіях знімає значну кількість соціально-економічних проблем, в процесі його організації і функціонування, характерних для міста.

Нормативно-правовою основою позитивних суспільних процесів покликаний стати законопроект «Про Родові садиби та Родові поселення», яким передбачене виділення кожному бажаному того громадянину України 1 га землі в постійне (або довічне) користування з метою облаштування родової садиби, безоплатно, без права продажу, з правом передачі лише в спадок. На громадянина покладається обов'язок засадити 30–50% ділянки неплодовими деревами з метою запобігання водній та вітровій ерозії, а також відновлення водно-повітряного режиму й родючості ґрунтів. Практика України налічує

наявність близько 100 поселень нового типу, які від традиційних вирізняє високий рівень свідомості та відповідальності за власне життя та навколишній простір. Народжена «знизу» ініціатива є підтриманою на місцях державними службовцями на рівні сільських, районних, обласних рад, районних та обласних державних адміністрацій, науковцями НААНУ та міністерствами. Так, питання відродження і розвитку сільських територій завдяки реалізації механізму створення родових садіб розглядались Кабінетом Міністрів України в 2009 та 2014 рр. і за дорученням КМУ 8 міністерствам в 2009 р., а в 2014 р. – 10 міністерствам дано розпорядження щодо вивчення досвіду створення та функціонування родових садіб і родових поселень з можливістю подальшого впровадження цієї практики в усіх регіонах країни (наразі існує близько 100 поселень, переважна більшість з яких зосереджена в північній та центральній частинах держави).

Міністерством аграрної політики та продовольства України спільно з ННЦ «Інститут аграрної економіки» запропоновано використати механізм створення та функціонування родових садіб та родових поселень в Державній програмі розвитку сільських територій до 2020 р., а в 2010 р. Концепція Державної цільової програми «Родова садиба» була затверджена КМУ у лютому 2010 року. В Житомирській області за останні 7 років число започаткованих родових поселень зросло з 1 до 12. Зокрема, в Малинському районі області за допомогою механізму створення та функціонування родових садіб і родових поселень та сприяння сільських рад відроджено два населені пункти та розпочато відродження третього, тоді як офіційна статистика констатує щорічне скорочення чисельності сільських населених пунктів на 17 одиниць – з початку 1990 р. їх чисельність зменшилась на 400 одиниць, ще близько 600 налічують від 1 до 10 будинків, в яких числяться мешканці. Особливо позитивно можливість реалізації концепції власної Малої Батьківщини була сприйнята мешканцями міст, які на основі практики створення родового поселення відроджують зникаючі хутори та села, відновлюють інфраструктуру, за одночасного створення базису для продовольчої та економічної безпеки родини та країни, відновлення локальної економіки, підвищення потужності та потенціалу територій свого перебування, відродження національної історико-культурної спадщини, ремесел, оздоровлення населення, вирішення демографічної ситуації, активізації ролі місцевої громади, створення обслуговуючих кооперативів та споживчих спілок, поширення органічного виробництва, безвідходної життєдіяльності (в тому числі відновлюваних джерел енергії), біоадекватних методик в освіті та

вихованні (ноосферна освіта) тощо і, як наслідок, відродженні національного господарства.

*Примітка. ○ – центри інтересів мешканців територіальної громади

Рис. Суб'єктно-об'єктні відносини адміністративно-територіальної одиниці*

До основних перешкод широкого поширення позитивних змін на сільських територіях України можна віднести традиційність типу мислення, одним з наслідків якого є обезлюднення територій. на зміну якого мають прийти самостійність та конкурентоспроможність; розуміння та знання законодавства; проектне мислення та формулювання. Опанування цих підходів дозволяє мешканцям територій ставати власниками. Трендом сьогодення та майбутнього є: 1) створення багатства на відновлюваних джерелах ресурсів (правило відновлення циклу – нескінчено відтворюваний процес, на відміну видобувній основі для промисловості), 2) запобігання надмірним витратами (принцип розумної достатності), 3) поширення локальних економік; 4) власна економічна безпека (на противагу, споживанню «чужого», що панувало в другій половині ХХ ст.). У практиці життєдіяльності та господарювання такими відновлюваними системами є: 1) земля, вода та Сонце, пов'язані в межах однієї системи (з цієї позиції Україна одна з найбагатших країн світу, де є такі родючі

землі з достатньою кількістю вологи та сонця, спроможні продукувати як зелену масу, кисень, так і інші елементи); 2) технології (результат людської діяльності, що мають просторову основу, яка обмежує можливості їх реалізації в мегаполісах). Іншим складовим елементом, що забезпечує розвиток територіально-адміністративного центру, є створення «критичної маси» – формування групи осіб (однодумців, які мають власність та є впливовими – мають здатність до ситуаційних змін), що ототожнюють себе з об'єктом управління (експериментально доведено, що їх кількість має становити не менше 10%), що також ускладнює можливість реалізації просторових реакцій в мегаполісах.

Найбільш життєздатними в довгостроковій перспективі виявляються структури, що формують системні взаємозв'язки з іншими напрямками діяльності (зокрема, екологічні проекти активізують появу дрібнотоварних виробництв, що будуть стимулювати економічне зростання тощо), іншими словами в межах територіального утворення з'являється система соціальних зв'язків, що об'єднує людей за різними напрямками та різним способом. Це дозволяє концентрувати зусилля, формуючи системні знання та створювати ефект мультиплікатора внаслідок об'єднання зусиль та розуміння наслідків впливу окремих напрямів один на один та на систему в цілому (синтелектичне бачення). Критерієм розвитку в цьому випадку виступатиме здатність системи створювати для себе продукт, що є конкурентоспроможним порівняно з продуктом, створеним за межами системи (конкурентоспроможність виявляється загальною в межах всієї території). Створення системи інформаційного домінування є підставою для появи конкурентоспроможності й за межами системи. Великий потенціал системи обумовлений її внутрішніми зв'язками, наприклад, внаслідок громадської діяльності (обмін послугами в середині громади, що формує соціальний капітал і зберігає час та гроші). Активатором проектного підходу стає дія та її суспільно-корисний наслідок, де кожна з цільових аудиторій отримує ефект пропорційно внеску внаслідок соціальним зв'язкам. Інвестиції фізичних осіб в населений пункт з 250 дворів за 10 років складуть понад 75 млн. грн. Відродження 600 зниклих та 600 населених пунктів, що знаходяться на межі зникнення призведе до підвищення зайнятості 100 тис. працівників протягом 10 років, появу інвестицій фізичних осіб – 9 млрд грн щорічно, виробництво екологічно чистої продукції – 3 млрд. грн. на рік.

Висновки. Особливе становище родової землі зумовлене її розумінням як цілісної частини держави, що є надбанням родини, спроможної створити базис її матеріального та духовного зростання як

для сьогоднішніх, так і майбутніх поколінь, що підвищує довіру до керівництва країни та впевненість у майбутньому, сприяє об'єднанню народу. На зміну людині-споживачу виникає Людина-Творець, відповідальний за свою родину, Рід, процвітання своєї Батьківщини.

Освоєння спустошених сіл та хуторів й творення на їх основі квітучих садів, територій, які забезпечують себе екологічно чистим продовольством в сприятливих природних умовах, будуючи власний дім на своїй землі, яку можна залишити нащадкам поряд з досконалим середовищем існування.

Впевненість людини в тому, що земля надана в постійне (довічне) використання без права продажу, з правом передачі лише в спадок, є першою умовою виникнення природо доцільної діяльності використання землі, джерелом приватних інвестицій, інструментом відновлення родючості ґрунтів як природне прагнення людини покращити середовище свого існування, створювати благоустрій своєї родини, зміцнення суспільного господарства та країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Булуй О. Г. Перспективи розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств Житомирської області / О. Г. Булуй // Наукові читання – 2013 : наук.-теорет. зб. / ЖНАЕУ. – Житомир : ЖНАЕУ, 2013. – Т. 2. – С. 279–281.

2. Плотнікова М.Ф. Проблеми адміністрування сільського соціально-економічного розвитку Житомирської області / М.Ф.Плотнікова, О.Ф.Присяжнюк // Агросвіт. – 2016. – №1–2. – С. 3–7.

3. Плотнікова М.Ф. Теоретичні та практичні аспекти формування системи інноваційного менеджменту територіального розвитку / М.Ф.Плотнікова // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016 – Т. 21. – Вип. 3. – С. 42–47.

4. Плотнікова М.Ф. Суспільні інституції як механізм формування громадянського суспільства / М.Ф. Плотнікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – №17. – Ч. 3. – С. 50–54.

5. Плотнікова М.Ф. Інноваційний характер та ризики в управлінні розвитком сільських територій [Електронний ресурс] / М.Ф. Плотнікова // Економіка та суспільство. – 2016. – №3. – Режим доступу до журналу: <http://econprmysandsociety.in.ua>

6. Плотнікова М.Ф. Інноваційно-інвестиційна практика сільського розвитку як стійкої суспільно-економічної системи/ М.Ф. Плотнікова // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 1. – С. 37–44.

7. Плотнікова М.Ф. Соціократія як інструмент управління розвитком сільських територій / М.Ф. Плотнікова // Вісник Сумського

національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент», випуск 1 (67), 2016. – С. 145–151.

8. Плотнікова М.Ф. Кооперативізація територій як механізм їх інноваційно-інвестиційного розвитку / М.Ф. Плотнікова, О.Г. Булуй // Причорноморські економічні студії. Науковий журнал. Випуск 3. – 2016. – С. 39–42.

9. Гешталти соціально-економічних систем: колективна монографія / Під ред. Є. І. Ходаківського. – Житомир: Вид-во «Рута», 2016. – 224 с. (співавтори О. В. Мосієнко, Є. І. Ходаківський, В. В. Вольська, В. П. Каленська, Н.В. Бень, І.Л. Литвинчук, Ю.Ю. Мороз, Р.В. Пікус, Г.В. Циганенко, В.О. Смаглий, А.П. Нестерчук, Н.С. Пугачова, І.Є. Януль)

10. Плотнікова М.Ф. Стратегічні напрями сільського розвитку в умова децентралізації владних повноважень / М.Ф.Плотнікова // Агроекологічні, соціальні та економічні аспекти створення й ефективного функціонування екологічно стабільних територій: матеріали I Міжнарод. наук.-практ. конф. (Полтава, 26 лют. 2016). – Полтава: ПГАА, 2016. – С. 158–162.

11. Плотнікова М.Ф. Створення родових поселень – один з напрямів планомірного відродження мережі населених пунктів на сільських територіях / М.Ф.Плотнікова, J. Ramanauskas // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in Era of Globalization: Conference Proceeding, January 29, 2016. Klaipeda: Baltija Publising. – С. 78–81.

12. Присяжнюк О. Ф. Удосконалення системи адміністративного менеджменту галузей сільського господарства Житомирської області / О. Ф. Присяжнюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 18. – С. 36–39.